

บทสรุปและข้อ เสนอแนะ

จากการศึกษาถึงแนวทางในการสร้างความเป็นสถาบันของพรรคการเมืองไทย โดย พระราชบัญญัติพรรคการเมืองทั้ง 4 ฉบับ(ฉบับ พ.ศ. 2498 - 2524) ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษาไว้ดังนี้คือ

1. เพื่อทราบถึงสาระสำคัญของบทบัญญัติต่างๆ ของพระราชบัญญัติพรรคการเมืองทั้ง 4 ฉบับว่า มีอิทธิพลต่อรูปแบบ การจัดตั้ง และการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง ของพรรคการเมืองไทย ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันอย่างไรบ้าง เอื้ออำนวยต่อความเป็นสถาบันของพรรคการเมืองไทยเพียงใด
2. เพื่อศึกษาถึงพัฒนาการทางการเมืองของพรรคการเมืองไทยในแง่ของการพัฒนาความเป็นสถาบัน
3. เพื่อทราบถึงปัญหาและอุปสรรคของพรรคการเมืองไทยในการเสริมสร้างให้องค์การมีความเป็นสถาบันที่สูงขึ้น
4. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวทางในการสร้างความเป็นสถาบันของพรรคการเมืองไทย ตามพระราชบัญญัติพรรคการเมือง แต่ละฉบับว่าฉบับใด ส่งเสริมความเป็นสถาบันมากกว่ากัน เพียงใด
5. เพื่อศึกษาถึงบทบาทและพฤติกรรมของนักการเมือง ภายใต้การบังคับใช้พระราชบัญญัติพรรคการเมือง ในแต่ละฉบับ

สมมติฐานในการศึกษา

1. แนวทางในการสร้างความเป็นสถาบันของพรรคการเมืองไทย ตามพระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2524 มีมากกว่าและชัดเจนกว่าพระราชบัญญัติพรรคการเมือง ฉบับอื่นๆที่ผ่านมา แต่อย่างไรก็ตาม แนวทางในการสร้างความเป็นสถาบันของพรรคการเมืองไทย ตามพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2524 ก็ไม่ได้เอื้ออำนวยความเป็นสถาบันเท่าใดนัก

2. แนวทางในการสร้างความเป็นสถาบันของพรรคการเมืองไทยตามพระราชบัญญัติพรรคการเมืองประสบความสำเร็จเนื่องจากบทบาทและพฤติกรรมของนักการเมืองเป็นสาเหตุสำคัญ

จากการพิสูจน์สมมติฐานข้อที่ 1 และที่ 2 เป็นจริงตามที่ตั้งไว้ จะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัติพรรคการเมือง มีทั้ง 4 ฉบับ คือ ฉบับ พ.ศ. 2498, ฉบับ พ.ศ. 2511, ฉบับ พ.ศ. 2517 และฉบับ พ.ศ. 2524 ซึ่งใช้อยู่จนทุกวันนี้ (ไม่รวมฉบับที่มีการแก้ไขเพิ่มเติม) ต่างก็มีแนวทางและวิธีการในการกำหนดให้พรรคการเมืองไทย ดำเนินกิจกรรมทางการเมือง เพื่อพัฒนาตนเองให้เป็นสถาบันที่เข้มแข็ง มีคุณค่าและมีความเป็นสถาบันที่สูงขึ้น ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ดังนี้

พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2498 กำหนดแนวทางให้การรวมตัวกันจัดตั้งพรรคการเมือง โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สามารถกระทำได้โดยการรวมตัวกันจำนวนตั้งแต่ 15 คนขึ้นไป ซึ่งง่ายกว่าการรวมโดยบุคคลภายนอกสภา ที่ต้องมีจำนวนตั้งแต่ 500 คน ขึ้นไป ดังนั้นจึงทำให้การจัดตั้งพรรคการเมืองในช่วงนี้ จึงนิยมจัดตั้งขึ้นโดยกลุ่มคนจำนวนน้อย อาศัยการรวมตัวกันของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นหลัก เมื่อผู้นำทางการเมืองต้องการให้ตนอยู่ในอำนาจทางการเมืองหรือเพื่อตนจะได้สืบทอดอำนาจต่อไปได้ พรรคการเมืองจึงกลายเป็นฐานที่สนับสนุนในการขึ้นสู่อำนาจภายใต้ครรลองในระบบพรรคการเมือง พรรคการเมืองที่เกิดขึ้นตามพระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับนี้ มีอยู่มากมาย แต่จะมีบทบาททางการเมืองเฉพาะพรรคที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสภาจำนวนมากเท่านั้น เช่น พรรคเสรีมนังคศิลา ก่อตั้งขึ้นโดยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่รวบรวมเอาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเข้ามาสังกัดในพรรค เพื่อเป็นฐานสนับสนุนรัฐบาลของตน ด้วยเหตุที่พรรคเสรีมนังคศิลาเกิดจากบรรดา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และกลุ่มบุคคลต่างๆ ทั้งที่เป็นผู้นำทางทหาร, ผู้นำทางการเมือง เช่น พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์, จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, หลวงวิจิตรวาทการ เป็นต้น ในการดำเนินกิจการต่างๆ ของพรรค จึงเกิดการแตกแยกขัดแย้งกัน เนื่องจากการแข่งขันกันมีอำนาจและในเรื่องผลประโยชน์ที่ต่างฝ่ายก็ต้องหามาเพื่อสนับสนุนให้กับกลุ่มของตน การจัดตั้งพรรคสหภูมิก็เช่น เกิดจากความทะเลาะถะยานของจอมพลสฤษดิ์ ที่อยากจะได้อำนาจทางการเมือง จึงนำกลุ่มของตนแยกออกมาจากพรรคเสรีมนังคศิลาและเมื่อพรรคเสรีมนังคศิลาแตกแยก จอมพลสฤษดิ์ฯ จึงทำการรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม จากนั้นพรรคเสรีมนังคศิลาที่สิ้นสุดลง

การจัดตั้งพรรคชาติสังคมนิยมที่จอมพลสฤษดิ์ จัดตั้งขึ้นมาเพื่อเป็นฐานเสียงสนับสนุนให้กับพรรคสหภูมิเพื่อจัดตั้งรัฐบาลภายหลังการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2500 โดยมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอิสระเข้ามาสังกัด พรรคการเมืองที่จัดตั้งโดยผู้นำลักษณะดังกล่าวนี้ การแสดงบทบาทหรือทำหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จะอยู่ในแวดวงอันจำกัดภายในรัฐสภาเท่านั้น ดังนั้นพรรคการเมืองที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรน้อย หรือไม่มีเลย ส่วนใหญ่จึงแทบไม่มีบทบาทหรือมีความสำคัญใดๆ ทางการเมืองเลย เช่น พรรคชาตินิยม พรรคอิสระ เป็นต้น และภายหลังการเกิดรัฐประหารในปลายปี 2500 พรรคการเมืองเหล่านี้ก็หายไปในไม่ปรากฏให้เห็นอีกเมื่อมีการเลือกตั้งในครั้งต่อมา

การจัดตั้งพรรคการเมืองในช่วงนี้ ยังมิได้จัดตั้งขึ้นโดยมีฐานอยู่ที่มวลชนอย่างแท้จริง เช่น พรรคกรรมกร พรรคชาวนา พรรคสหพันธ์เกษตรกร เป็นต้น ซึ่งเมื่อฟังชื่อแล้วน่าจะเป็นพรรคการเมืองที่เป็นตัวแทนของกลุ่มอาชีพที่สำคัญ อันจะมีฐานสนับสนุนจากมวลชนส่วนใหญ่ของประเทศ แต่ปรากฏว่าภายหลังการเลือกตั้งทั่วไป พรรคการเมืองเหล่านี้กลับไม่ได้รับการเลือกตั้งเลย

จึงเห็นได้ว่าพรรคการเมืองที่จัดตั้งและมีบทบาททางการเมืองในช่วงนี้ คงเป็นเพียงพรรคการเมืองที่จัดตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนตัวบุคคล ที่เป็นผู้นำทางการเมืองและหวังประโยชน์ส่วนตนเป็นการตอบแทนเท่านั้น การรวมตัวกันจัดตั้งพรรคการเมืองไม่มีจุดร่วมแห่งอุดมการณ์ ที่จะสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในพรรคแต่อย่างใด ภายในพรรคจึงมีการเกาะตัวกันอย่างหละหลวม ขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ที่กลุ่มต่างๆ ภายในพรรคจะได้รับ การดำเนินกิจการของพรรคจึงไม่มีความเป็นเอกภาพและมีอิสระพอ เนื่องจากต้องคอยรับฟังผู้นำกลุ่มต่างๆ ภายในพรรค จึงกลายเป็นว่า แนวทางตามที่พระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับนี้ กำหนดไว้เพื่อสร้างให้สถาบันพรรคการเมืองเกิดขึ้นนั้น เป็นเพียงเครื่องมือของนักการเมืองโดยเฉพาะผู้ก่อตั้งพรรคหรือผู้นำทางการเมืองที่มีอำนาจในขณะนั้นในการสร้างความชอบธรรมที่จะขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของตนเท่านั้น และในที่สุดพรรคการเมืองทั้งหลายต่างก็ประสบความล้มเหลว และยุติกิจการลงด้วยสาเหตุแห่งบทบาทของนักการเมืองที่เป็นผู้นำทางการเมือง ดังกล่าวแล้ว

พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2511 กำหนดแนวทางในการสร้างความเป็นสถาบันให้กับพรรคการเมืองเพิ่มขึ้น โดยกำหนดให้ผู้เริ่มจัดตั้งไม่จำเป็นต้องเป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็ได้ รวมตัวกันจัดตั้งพรรคการเมืองตามจำนวนที่กฎหมายกำหนดไว้ ไม่น้อยกว่า 500 คน มีการกำหนดให้ผู้เริ่มจัดตั้งต้องแสดงแนวนโยบาย ในการชวนผู้เข้าร่วมจัดตั้งในโอกาสแรก การให้พรรคการเมืองมีสภาพเป็นนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เพื่อให้ดำเนินกิจการได้อย่างกว้างขวางขึ้น การกำหนดโครงสร้างขององค์การพรรค โดยการจัดรูปแบบการจัดองค์การและการบริหารองค์การภายในพรรค เหล่านี้เป็นต้น แต่ผลที่เกิดขึ้นพบว่า ลักษณะการรวมตัวกันจัดตั้งพรรคการเมืองในช่วงนี้ ก็ยังมีได้มีความแตกต่างจากอดีตแต่อย่างใด พรรคการเมืองส่วนใหญ่ยังคงจัดตั้งขึ้น เพื่อมุ่งหวังผลประโยชน์ส่วนตนในทางการเมืองและต้องการสนับสนุนบุคคลที่เป็นผู้นำทางการเมืองมากกว่าที่จะรวมตัวกันเพื่ออุดมการณ์หรือตามนโยบาย เช่น พรรคสหประชาไทย ที่มีจุดกำเนิดไม่ต่างจาก พรรคเสรีนิยมคสิลา โดยที่พรรคสหประชาไทยจัดตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ในขณะที่ พรรคสหประชาไทย ต่างก็เป็นผู้ที่แยกตัวมาจากการสนับสนุนจอมพล ป.พิบูลสงครามและพรรคเสรีนิยมคสิลามาก่อน นอกจากนี้ ยังรวมเอาพวกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอิสระเข้ามาสนับสนุนเป็นฐานเสียงในสภาอีกด้วย ทำให้สมาชิกพรรคที่รวมตัวกันยังคงขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ที่จะได้รับจากพรรค เมื่อกลุ่มผู้นำภายในพรรค ได้แก่ จอมพลถนอม กิตติขจรและจอมพลประภาส จารุเสถียร ชัดแย้งกันในเรื่องผลประโยชน์ ประกอบกับแนวทางของพระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับนี้ไม่ได้กำหนดมาตรการในการควบคุมวินัยสมาชิกพรรค การแสดงบทบาทและการทำหน้าที่ทางการเมืองของสมาชิกพรรค พรรคการเมืองไม่สามารถควบคุมวินัยสมาชิกพรรคได้ กรณีจึงเกิดการข่มขู่พรรคของตนเอง เช่น การข่มขู่รัฐบาลพรรคของตนเองโดยการไม่ยอมยกมือสนับสนุนผ่านร่างกฎหมายงบประมาณ เป็นต้น

นอกจากพรรคสหประชาไทย ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนผู้นำแล้ว พรรคการเมืองอื่นๆอีกมากมายที่จัดตั้งขึ้นในช่วงนี้ ก็มีเพียงไม่กี่พรรค ที่มีบทบาทและมีความสำคัญ ทั้งนี้ต้องเป็นพรรคที่มีที่นั่งในสภาจำนวนมากพอ หรือมีเงินก็ได้ร่วมรัฐบาล เช่น พรรคประชาธิปไตย พรรคแนวร่วมเสรีชนและพรรคแนวประชาธิปไตย เป็นต้น ส่วนพรรคการเมืองเล็กๆอื่นๆ จัดตั้งขึ้นก็เพื่อเข้าร่วมแข่งขันเลือกตั้งเท่านั้น เพราะเมื่อไม่ได้รับการเลือกตั้ง ก็ยุติบทบาทและเลิกล้มกิจการไปในที่สุด พรรคเหล่านี้ได้แก่ พรรคประชาชน พรรคชวานาชาวัไร พรรคสัมมาชีพช่วยชวานา เป็นต้น

จึงเห็นได้ว่า แม้ว่าพระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับนี้ จะพยายามกำหนดแนวทางในการสร้างความเป็นสถาบันให้กับพรรคการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ แต่พรรคการเมืองก็ยังคงประ

สขความล้มเหลว ไม่มีพรรคการเมืองใดสามารถดำรงอยู่ได้ โดยเฉพาะเมื่อถูกแทรกแซงจาก
โดยอำนาจนอกเหนือระบบเมือง ซึ่งจะว่าไปแล้วก็คือการใช้อำนาจโดยผู้นำทางการเมือง ผู้ซึ่ง
ก่อตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาสนับสนุนตนเอง อย่างไรก็ตาม คงปฏิเสธไม่ได้ว่า การใช้ระบบ
พรรคการเมืองบริหารประเทศในช่วงเวลานั้น พรรคการเมืองยังคงมีความเป็นสถาบันที่ต่ำ ไม่
ได้พัฒนาความเป็นสถาบันให้สูงขึ้นเท่าที่ควร ที่เป็นเช่นนี้ ส่วนหนึ่งก็เพราะ นักการเมืองยังคง
เล่นการเมืองโดยคำนึงถึงแต่ประโยชน์ส่วนตน การยอมเข้าสังกัดพรรคการเมืองหรือไม่สังกัด
พรรคการเมืองก็เพื่อต่อรองผลประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น การกำหนดแนวทางในการสร้างความเป็น
สถาบันให้กับพรรคการเมือง จึงประสบความล้มเหลวในที่สุด

พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2517 ได้กำหนดแนวทางในการสร้างความเป็น
สถาบันให้กับพรรคการเมืองเพิ่มขึ้นจากอดีตอย่างมาก ได้แก่ การเพิ่มฐานจำนวนสมาชิกที่รวมตัว
กันจัดตั้งพรรคการเมืองจากอดีตถึงเท่าตัว (จากไม่น้อยกว่า 500 คนมาเป็น 1,000 คน) เพื่อให้
พรรคการเมืองมีสมาชิกเป็นฐานสนับสนุนจากภายนอกสภาจำนวนหนึ่ง มีการกำหนดแนวทางเพิ่ม
ในส่วนของรูปแบบการบริหารองค์การพรรค ให้ระบบคณะกรรมการพรรคมีความชัดเจน เป็นรูป
ธรรมมากยิ่งขึ้น และที่สำคัญในการพยายามสร้างความเป็นเอกภาพ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
ภายในพรรค โดยการควบคุมบทบาทและพฤติกรรมของสมาชิกพรรค แม้ว่าพระราชบัญญัติพรรค
การเมืองฉบับนี้ จะมีได้กำหนดมาตรการในการควบคุมวินัยสมาชิกรดดังกล่าว แต่ด้วยเหตุที่
รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 กำหนดให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรคการเมืองและกำหนดให้ผู้
เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้สิ้นสมาชิกภาพ หากลาออกจากสมาชิกพรรค หรือถูกพรรคขับออก
เช่นนี้ จึงเป็นการบังคับไปในตัวให้นักการเมืองโดยเฉพาะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ต้องอยู่ภาย
ใต้ข้อบังคับพรรค อันเป็นกติกาของพรรคการเมืองเองในการวางเงื่อนไขในการควบคุมวินัยแก่
สมาชิกพรรค อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 ฉบับนี้ได้เปิดโอกาสให้สมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎรไม่ต้องถูกบีบคั้นจากการใช้มติพรรคจนเกินไป ด้วยการกำหนดเงื่อนไขให้แก่สมาชิกพรรค
ยังคงสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ หากสามารถเข้าสังกัดพรรคการเมืองได้ภายใน
60 วัน นับแต่วันที่พรรคมีมติ กรณีเช่นนี้จึงทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ใช้โอกาสช่องว่างของ
กฎหมายทางโยกย้ายพรรค หรือใช้เป็นข้อต่อรองกับพรรคที่ตนสังกัดอยู่โดยเฉพาะในเรื่องของ
ผลประโยชน์ส่วนตนได้ เช่น กรณีนายเปรม มาลากุล ณ ออยุธยาภิพวาท ที่กล้าฝ่าฝืนมติพรรคและ
ถอนการสนับสนุนพรรคของตนที่เป็นฝ่ายค้าน ในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ปี 2518
และเมื่อถูกขับออกจากพรรค นายเปรมฯกับพวก ก็สามารถจัดตั้งพรรคขึ้นใหม่และเข้าสังกัดพรรค

ได้ทันในกำหนด ได้เข้าร่วมรัฐบาลดำเนินกิจกรรมทางการเมืองต่อไปได้ เป็นต้น

นอกจากกรณีบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่อยู่ภายใต้การสังกัดพรรคการเมืองแล้ว ยังพบอีกว่า ในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองในสภาผู้แทนราษฎรนั้น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยเฉพาะฝ่ายรัฐบาลเอง มักจะแสดงบทบาทหรือมีพฤติกรรม ที่ก่อให้เกิดความเสื่อมศรัทธาต่อประชาชน และสิ้นคลอนเสถียรภาพของรัฐบาล โดยเฉพาะรัฐบาลผสมเองที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ของพรรคหลายพรรค ใช้ในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชาติ รัฐบาลโดยเฉพาะนายกรัฐมนตรี ต้องคอยเอาใจบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคต่างๆ เช่น กรณีการขัดแย้งของพรรคร่วมรัฐบาล ในการแย่งชิงตำแหน่งรัฐมนตรีที่พรรคร่วมรัฐบาลอย่างพรรคสังคมนิยมของนายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ แสดงท่าทีที่จะร่วมมือกับพวกฝ่ายค้านลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาล ในสมัย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี ปี พ.ศ. 2519 จนทำให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ต้องตัดสินใจยุบสภา กรณีดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นว่า การกำหนดแนวทาง ในการสร้างความเป็นสถาบันของพรรคการเมือง ตามพระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับนี้ ยังคงมีปัญหาเนื่องจากพรรคการเมืองประสบความล้มเหลวในการรักษาความมื่อคุมการณ์ของนักการเมืองที่ชาติทิศทางที่แน่นอนในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง

ในการขยายการมีส่วนร่วมทางการเมืองของมวลชน โดยแนวทางตามพระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับนี้เอง ก็พบว่า พรรคการเมืองสามารถรวบรวมสมาชิกได้ครบตามจำนวนที่กฎหมายกำหนดไว้ในการจัดตั้งพรรค ยังไม่สามารถสร้างความเป็นปึกแผ่นของมวลชนที่แท้จริงได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พรรคการเมืองยังคงเกิดขึ้นจำนวนมาก โดยต่างก็มีนโยบายที่คล้ายคลึงกัน ดังนั้นในการออกเสียงเลือกตั้ง ผู้ออกเสียงจึงยังคงเลือกตัว "บุคคล" มากกว่า "พรรค" ทำให้สมาชิกพรรคการเมืองที่ได้รับเลือกตั้งเข้าไป มีจำนวนมากถึง 22 พรรค และ 19 พรรค เมื่อครั้งวันที่ 26 มกราคม 2518 และวันที่ 4 เมษายน 2519 ตามลำดับ จึงเป็นผลให้ไม่มีพรรคใดได้รับเสียงข้างมาก การจัดตั้งรัฐบาลจึงเป็นรัฐบาลผสม ซึ่งมีแนวโน้มที่จะไม่มีเสถียรภาพ ดังสาเหตุดังที่กล่าวมาแล้ว

ในการจัดตั้งสาขาพรรคตามแนวทางที่พระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับนี้ เปิดโอกาสให้กระทำได้โดยอิสระ คงมีพรรคประชาธิปไตยพรรคเดียวเท่านั้น ที่ขยายสาขาพรรค ภายในช่วงเวลาแค่ปีเศษจาก พ.ศ. 2518-2519 ได้มีการขยายสาขาพรรคถึง 66 แห่ง แต่จากการศึกษา

วิจัยพบว่า การขยายสาขาพรรคเป็นเพียงก้าวแรก ของการขยายขอบข่ายการดำเนินงานของ พรรคให้กว้างขวางขึ้น สาขาพรรคที่จัดตั้งขึ้นนี้เป็นกลไกที่ใช้อย่างผิดวัตถุประสงค์และไม่สมกับ บทบาทหน้าที่ จึงเห็นได้ว่า พรรคการเมืองส่วนใหญ่ยังไม่นิยมไม่เห็นความสำคัญของการขยาย ฐานแห่งมวลชน และใช้สาขาพรรคทำหน้าที่ในทางการเมืองแต่อย่างใด แนวทางตามกฎหมาย พรรคการเมืองฉบับนี้จึงไม่ประสบผลสำเร็จเท่าใดนัก

พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2524 ได้กำหนดแนวทางให้พรรคการเมืองที่จัด ตั้งขึ้น ต้องเป็นพรรคที่มีโครงสร้างองค์การขนาดใหญ่ มีการจัดองค์การที่เข้มแข็ง สลับซับซ้อน มีการกำหนดอำนาจหน้าที่ความสัมพันธ์กันระหว่างพรรคกับสมาชิกพรรคเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งการที่ สมาชิกพรรคต้องผูกพันอยู่กับพรรค ภายใต้กรอบกติกาของพรรคการเมืองเอง อันได้แก่ การที่ กำหนดจำนวนสมาชิกพรรคผู้ร่วมจัดตั้งให้มีจำนวนถึง 5,000 คน และมีอยู่กระจายไปทั่วทุกภาค ทุกจังหวัดทั่วประเทศ การกำหนดให้พรรคระบุหน้าที่ของพรรคต่อสมาชิก วินัยและจรรยาบรรณ ของสมาชิกพรรค วิธีการคัดเลือกสมาชิกพรรคเข้าสมัครรับการเลือกตั้ง ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น ซึ่ง เป็นความพยายามสร้างความเป็นปึกแผ่น ความมีเอกภาพในการดำเนินกิจการให้กับพรรคการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการควบคุมวินัยของสมาชิกพรรคที่ต้องให้อยู่ภายใต้สังกัดพรรคการเมืองนั้นๆ ตลอดระยะเวลาที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของปวงชน อันเป็นการสร้างความเป็นกลุ่มก้อน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้เกิดขึ้นภายในพรรค เหล่านี้ ในความเป็นจริงพบว่า ในการ จัดตั้งพรรคการเมืองส่วนใหญ่พรรคการเมืองที่ยังคงมีมากพรรค สามารถรวบรวมจำนวนคนที่ จะ เข้าร่วมเป็นสมาชิกในการจัดตั้งได้ตามที่กฎหมายกำหนด แต่เป็นเพียงไปเอาชื่อมาบ้าง ไปให้ เซนต์ชื่อมา ไปเอาบัตรประจำตัวมา หรือให้นักศึกษามาลงชื่อเป็นสมาชิกเพื่อให้ครบจำนวนบ้าง เหล่านี้ ซึ่งไม่เป็นไปตามแนวทางที่กฎหมายกำหนดไว้แต่อย่างใด นอกจากนี้ ในการตรวจสอบ การใช้บังคับของกฎหมายในส่วนนี้เพื่อให้พรรคการเมืองคงไว้ซึ่งสมาชิกจำนวนดังกล่าวภายหลัง การจัดตั้งพรรคการเมืองนั้น พบว่าไม่สามารถตรวจสอบได้ตามความเป็นจริง เนื่องจากสำนัก นายทะเบียนพรรคการเมือง ไม่มีเจ้าหน้าที่อย่างเพียงพอที่จะตรวจสอบในเรื่องนี้แต่อย่างใด

ในส่วนของการขยายสาขาพรรค เมื่อพิจารณาถึงความพยายามในการขยายฐานแห่ง มวลชน ตามที่พระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับนี้ได้กำหนดแนวทางไว้แล้ว พบว่าพรรคการเมือง พรรคการเมืองที่มีขนาดใหญ่ส่วนมาก มิได้มีการจัดตั้งสาขาพรรคหรือขยายสาขาพรรคให้มีมาก ขึ้นตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาภายใต้พระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับนี้ แต่อย่างใด เช่น พรรค

ชาติไทย พรรคกิจสังคม พรรคชาติพัฒนา พรรคพลังธรรม พรรคประชากรไทย ฯลฯ เป็นต้น คงมีเพียงพรรคประชาธิปัตย์เพียงพรรคเดียวเท่านั้นที่ขยายกิจการสาขาพรรคอย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นว่าแนวทางตามพระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับนี้ ในส่วนของการกำหนดให้มีการขยายสาขาพรรค ตามโครงสร้างจำนวนมวลงจัดตั้ง มิได้มีการกระทำกันอย่างจริงจังแต่อย่างใด

จากการที่พระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับนี้ กำหนดให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองค่อนข้างยาก เนื่องจากต้องมีขั้นตอนมากและใช้ระยะเวลาพอสมควร การกำหนดจำนวนสมาชิกที่รวมตัวกันจัดตั้งพรรคตามแนวทางที่กฎหมายกำหนด เพื่อให้เป็นพรรคที่มีขนาดใหญ่ดังกล่าวแล้ว ในการเลือกตั้ง พรรคการเมืองยังจะต้องส่งสมาชิกเข้ารับการเลือกตั้ง ตามจำนวนที่กฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 และพระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับนี้ กำหนดด้วย มิฉะนั้น จะต้องถูกยุบเลิกพรรคโดยผลแห่งกฎหมายนี้ จากเงื่อนไขดังกล่าว จึงทำให้การจัดตั้งพรรคเกิดขึ้นในลักษณะของการหลีกเลี่ยงกฎหมาย เช่น เกิดการจัดตั้งพรรคใหม่โดยการสวมพรรค ที่ใช้ระยะเวลาอันสั้น เพื่อให้ทันการเลือกตั้งที่จะมีขึ้นในอีกไม่กี่วันข้างหน้า พรรคการเมืองมีการยุบตัวเองแล้วสวมพรรคการเมืองเล็กๆ แล้วเปลี่ยนชื่อพรรคใหม่ซึ่งในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2529 มีการสวมพรรคจำนวนมาก เช่น พรรคประชาไทยของนายทวี ไกรคุปต์ ถูกสวมเป็นพรรครวมไทยเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2529 มีนายณรงค์ วงศ์วรรณ เป็นหัวหน้าพรรค เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ จึงดูเหมือนว่า การสวมพรรคน่าจะทำให้พรรคการเมืองมีขนาดใหญ่ขึ้น มีความเป็นปึกแผ่นหรือมีโครงสร้างที่เข้มแข็งขึ้น ทำให้พรรคการเมืองไทยมีจำนวนน้อยลง น่าจะเป็นผลดีในระบบพรรคนั้น เมื่อพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งพรรคลักษณะนี้ ในความเป็นจริง จะพบว่าเป็นเพียงการหาทางออกโดยเลี่ยงการจัดตั้งพรรคตามพระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับนี้เท่านั้น พรรคการเมืองที่เร่งรีบจัดตั้งขึ้น ก็เพื่อรองรับการเลือกตั้งที่จะมีขึ้นให้ทันเท่านั้น ดังนั้นการที่จะมุ่งหวังให้พรรคการเมืองเหล่านี้ ทำหน้าที่ตามบทบาทของพรรคการเมืองนั้น คงเป็นเรื่องยาก จึงเป็นอันว่า แนวทางตามกฎหมายกำหนดในส่วนนี้ ประสบผลสำเร็จเพียงแค่ระดับหนึ่ง เท่านั้น

สำหรับการควบคุมวินัยสมาชิกพรรคโดยเฉพาะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้น ได้มีการกำหนดมาตรการในการควบคุมวินัยสมาชิกพรรค ให้อยู่ในกรอบกติกาของพรรคการเมืองเองมากยิ่งขึ้นกว่าในอดีต กล่าวคือ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2521 กำหนดในเรื่องความเป็นสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ให้ต้องผูกพันอยู่กับพรรคตลอดไป หากถูกขับออกจากพรรคโดยมติร่วมตามที่กฎหมายกำหนดไว้ จะต้องขาดจากสมาชิกภาพสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เป็นอยู่ด้วย

จากเงื่อนไขมาตรการควบคุมวินัยสมาชิกดังกล่าว วิธีการตลอดจนกระบวนการที่จะ
 ับสมาชิกออกจากพรรคนั้น คงขึ้นอยู่กับข้อกำหนดเงื่อนไขของพรรคการเมืองที่กำหนดไว้ในข้อ
 บังคับพรรคในแต่ละพรรคด้วย ดังนั้นกรณีเงื่อนไขดังกล่าวนี้ ในความเป็นจริงพบว่า ในการดำ
 เนินกิจการของพรรคการเมือง ภาษาใต้ระบบรัฐสภาไทยที่ผ่านมา ตั้งแต่การใช้บังคับพระราชบัญญัติ
 พรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2524 นี้ แนวทางตามที่พระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับนี้กำหนดไว้
 ยังไม่สามารถควบคุมบทบาทและพฤติกรรมของสมาชิกพรรคได้เท่าใดนัก ไม่ว่าจะเป็นการบริหาร
 งานของฝ่ายบริหารที่ประกอบด้วยพรรคการเมืองหลายพรรค ที่ต้องจัดตั้งรัฐบาลผสม ในช่วงระยะ
 เวลาที่ผ่านมา ตั้งแต่รัฐบาลของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ที่บริหารประเทศตั้งแต่ปี 2523 จนถึง
 รัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่สิ้นสุดการบริหารประเทศในปี 2534 รัฐบาลมักต้องประสบกับ
 ปัญหาการขาดเสถียรภาพมาโดยตลอด ในการขอรับการสนับสนุนจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ทั้ง
 ที่พรรคการเมืองได้ดำเนินกิจการมาอย่างต่อเนื่องมากที่สุด โดยไม่ถูกแทรกแซงจากอิทธิพลภาย
 นอก ระบบเมืองแต่อย่างใด พรรคการเมืองต่างๆ ที่จัดตั้งขึ้นแม้จะดำเนินกิจการทางการเมืองอยู่
 ได้ แต่ก็มีลักษณะที่มีความขัดแย้ง แยกแยกกันอยู่ภายใต้กลุ่มต่างๆ ภายในพรรค แม้ว่าบางพรรคจะ
 ยังไม่ถึงกับยุบเลิกหรือสิ้นสุดกิจการลงไปก็ตาม เช่น กรณีพรรคกิจสังคมเมื่อครั้งเข้าร่วมรัฐบาล
 พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ในปี พ.ศ. 2526 ที่ประสบปัญหาความขัดแย้งกันเองภายในพรรคจน
 กระทั่ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช หัวหน้าพรรคต้องลาออกจากพรรค และนำไปสู่ความแตกแยก
 ของสมาชิกภายในพรรค ส่งผลให้รัฐบาลภายใต้การนำของพรรคกิจสังคมต้องพ่ายแพ้ในการเสนอ
 อนุมัติพระราชกำหนดต่อสภา พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ จึงประกาศยุบสภาเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม
 2529 ปัญหาความแตกแยกโดยพรรคไม่สามารถควบคุมวินัยสมาชิกพรรคยังคงเกิดขึ้น แม้กระทั่ง
 พรรคการเมืองใหญ่ๆ ที่ถือได้ว่าเป็นสถาบันสูงกว่าพรรคการเมืองอื่น อย่างพรรคประชาธิ
 ปัตย์ ก็ได้ประสบกับความแตกแยกภายในพรรค เช่น กรณีการเกิดกลุ่ม 10 มกรา ที่ได้ร่วมกับ
 ฝ่ายค้าน ยกมือคัดค้านร่างพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ ที่เสนอโดยฝ่ายรัฐบาล เมื่อวันที่ 29 เมษายน
 2531 เป็นผลให้ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ประกาศยุบสภา อันเนื่องมาจากเหตุการณ์ดังกล่าว
 จากข้อเท็จจริงดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ระบบพรรคการเมืองไทยนั้น มักจะประสบกับปัญหา
 ความล้มเหลว อันเนื่องมาจากบทบาทและพฤติกรรมของนักการเมือง โดยเฉพาะที่เป็นสมาชิก
 สภาผู้แทนราษฎร ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชน นั้นเอง

นอกจากนี้ จากข้อเท็จจริงในกรณีที่พระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับนี้ ให้อำนาจ
 กับพรรคขับสมาชิกพรรคที่ฝ่าฝืนมติพรรคได้นั้น ยังปรากฏว่า สมาชิกพรรคที่ถูกขับออกจากพรรค

ไปแล้วนั้น เมื่อไปสังกัดพรรคการเมืองอื่นและลงสมัครรับเลือกตั้งในพื้นที่เดิม ก็ยังคงได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในพื้นที่ได้กลับเข้ามาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต่อไปได้ เช่นนี้จึงแสดงให้เห็นว่า การที่แนวทางของกฎหมายพรรคการเมืองที่กำหนดไว้ในการควบคุมสมาชิกพรรคนั้น ประสบความสำเร็จล้มเหลว ยังคงมีปัจจัยอื่น ๆ อีกที่เป็นสาเหตุ ทำให้พรรคการเมืองไม่สามารถพัฒนาความเป็นสถาบันที่สูงขึ้นได้

อย่างไรก็ตาม ในเรื่องการควบคุมวินัยสมาชิกพรรคการเมืองตามรัฐธรรมนูญ และตามพระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับนั้น ด้วยเหตุที่วิธีการและกระบวนการขับสมาชิกออกโดยมติพรรคนั้น ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขในข้อบังคับพรรคแต่ละพรรคเอง จึงมีพรรคการเมืองบางพรรคที่กำหนดรายละเอียดของวิธีการขับสมาชิกพรรคออกจากพรรค ให้ยากขึ้น ด้วยเกรงว่าจะทำให้พรรคการเมืองของตนเล็กลง จึงเป็นอันว่าแนวทางตามที่พระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับนี้ กำหนดไว้เพื่อควบคุมบทบาทและพฤติกรรมของนักการเมืองนั้น ประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่งเท่านั้น

ในส่วนของระบบการเงินพรรคการเมืองนั้น เนื่องจากพระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2524 นี้ ไม่ได้กำหนดแนวทางให้แก่พรรคการเมือง ในการจัดหาทุนสนับสนุนพรรค หรือการจัดการเกี่ยวกับผลประโยชน์ของพรรคในเรื่องทรัพย์สินแต่อย่างใด เช่น การหาเงินเข้าพรรคไว้ เพื่อการจัดการบริหารองค์การของพรรค เพื่อการจัดทำกิจกรรมพรรค เพื่อการขยายสาขาพรรค ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น ล้วนแต่ต้องใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมาก แต่พระราชบัญญัติพรรคการเมืองกลับมิได้วางบทบัญญัติเรื่องการเงิน ในอันที่จะส่งเสริมพรรคการเมืองให้เป็นสถาบันที่เข้มแข็งและมีความมั่นคงไว้เลย จึงทำให้การหารายได้ของพรรค ยังคงกระทำกันอย่างหลวมๆ ซ่อนๆ ไม่เป็นที่ชัดเจนเปิดเผย โดยเฉพาะเงินรายได้จากการรับบริจาคซึ่งเป็นรายรับที่มากที่สุด ส่วนที่ชัดเจนก็คงเป็นเงินรายได้ส่วนน้อย ถึงแม้พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2524 นี้จะกำหนดให้พรรคต้องแสดงบัญชีทรัพย์สิน งบดุลรายรับ-จ่าย ให้สมาชิกพรรคและประชาชนทั่วไปได้ทราบ แต่ในความเป็นจริงพรรคการเมืองส่วนใหญ่ยังมิได้กระทำกันอย่างจริงจัง¹ และก็ยังเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า ในการจัดทำบัญชีแสดงรายรับ-จ่ายโดยทั่วไปนั้น มีการจัดทำบัญชีที่

¹ สัมภาษณ์ นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พรรคประชาธิปัตย์ เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2538.

ใช้หลักเสียงภาษีกันมานานแล้ว กรณีจึงไม่เกิดผลในทางปฏิบัติเท่าใดนัก²

นอกจากพระราชบัญญัติพรคการเมือง พ.ศ. 2524 จะไม่ส่งเสริมในเรื่องเงินอุดหนุนพรคการเมืองแล้ว การที่กฎหมายฉบับนี้กำหนดให้พรคการเมืองต้องยกทรัพย์สินให้กับรัฐหรือองค์การการกุศล เมื่อพรคถูกยุบเลิกหรือเลิกลัมกิจการ ทำให้ฐานะความมั่นคงทางการเงินและทรัพย์สินของพรคการเมืองจึงไม่แน่นอน จึงนับว่าเป็นการสร้างอุปสรรคต่อการพัฒนาพรคการเมืองไทยอยู่มาก

จากกรณีดังกล่าว จึงเห็นได้ว่า ระบบการเงินของพรคการเมืองไทยยังไม่เคยได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้แต่อย่างใด แม้ว่าจะเคยมีการเสนอให้รัฐช่วยเหลือในเรื่องนี้ต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติมาแล้วเมื่อปี พ.ศ. 2517 แต่ก็ถูกตัดออกไป³ ดังนั้นในการจัดตั้งพรคการเมืองใหม่หรือในการเลือกตั้งของไทยแทบทุกครั้ง จึงมักมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่า มีการใช้เงินทุ่มสร้างฐานอำนาจทางการเมือง และมีการทุจริตรูปแบบต่างๆ ในการเลือกตั้ง จนมีวลีต่างๆ ที่ไม่เป็นการส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย ในระบบพรคการเมือง เช่น "ธุรกิจการเมือง" "ชนาธิปไตย" "ผู้มีอิทธิพลกับการเลือกตั้ง" เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป พระราชบัญญัติพรคการเมืองฉบับต่างๆ ตั้งแต่ฉบับแรกคือ พ.ศ. 2498 จนถึงฉบับปัจจุบัน (ฉบับ พ.ศ. 2524) ได้มีความพยายามที่จะกำหนดแนวทางในการเสริมสร้างพรคการเมืองไทยให้มีความเป็นสถาบันที่สูงขึ้น มาโดยตลอด ซึ่งจะพบว่าพรคการเมืองไทยนั้น มีเพียงจำนวนน้อยเท่านั้นที่มีความเป็นสถาบันสูงขึ้นไป โดยมีสถานะการดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง มีโครงสร้างที่สลับซับซ้อน มีความเป็นปึกแผ่น สามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และบริบททางการเมืองเพื่อความคงอยู่ต่อเนื่องได้ อย่างเช่น พรรคประชาธิปัตย์ ในปัจจุบัน เป็นต้น แต่พรคการเมืองไทยทั้งหมด ยังขาดความมีเอกภาพ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอยู่ภายในพรรค เนื่องจากภายในพรรคยังคงประกอบไปด้วยกลุ่มย่อยต่างๆ โดยเฉพาะพรคการเมืองที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งพร้อมที่จะแตกแยกตัวออกมาและจัดตั้งเป็นพรรคใหม่ จึงทำให้พรคการเมืองไทยยังไม่สามารถมีพรคการเมืองในระบบน้อยพรรคได้และทำให้พรคการเมืองไทย ยังคงมีความเป็น

² สัมภาษณ์ นายเกษม ศิริสัมพันธ์, อดีตหัวหน้าพรรคกิจสังคม วันที่ 27 มิถุนายน 2538.

³ กระมล ทองธรรมชาติ, ผู้แทนราษฎร (กรกฎาคม 2532) : 3.

สถาบันที่ไม่สูงจากอดีตมากนัก เช่น พรรคความหวังใหม่ พรรคพลังธรรม พรรคชาติไทย เป็นต้น ดังนั้น จากการนำเสนอผลการวิจัยมาทั้งหมดแล้วนี้ ผู้วิจัยยังคงยืนยันสรุปผลการวิจัยในเรื่องนี้ว่า พรรคการเมืองไทย ยังคงประสบความล้มเหลวในการพัฒนาความเป็นสถาบันให้สูงขึ้นตามที่กฎหมายพรรคการเมืองได้กำหนดแนวทางไว้ อันเนื่องมาจากบทบาทและพฤติกรรมของนักการเมืองเป็นสาเหตุสำคัญ และอาจกล่าวได้ในอีกแง่มุมหนึ่งว่า พรรคการเมืองไทยยังคงประสบปัญหาความล้มเหลวในการสร้างความเป็นสถาบัน อันเนื่องมาจากปัจจัยภายในของพรรคการเมืองเอง ที่พรรคการเมืองไม่ได้พัฒนาตัวเองไปด้วยในขณะเดียวกัน ดังนั้นก่อนที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอในส่วนของข้อเสนอแนะนั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอนานาทัศนะของนักวิชาการและนักการเมืองต่อกรณีผลของการใช้บังคับกฎหมายพรรคการเมืองฉบับปัจจุบันนี้ ที่ผู้วิจัยได้สรุปไว้แล้วในส่วนต้นของบทนี้ว่า มีแนวทางในการสร้างความเป็นสถาบันมากที่สุด เพื่อที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอข้อเสนอแนะได้ชัดเจนกับสภาพความเป็นจริงมากที่สุด

เกี่ยวกับการจัดตั้งพรรคการเมือง ที่กฎหมายพรรคการเมืองฉบับปัจจุบัน กำหนดให้พรรคการเมืองต้องเป็นพรรคที่มีขนาดใหญ่ ด้วยकारที่พรรคต้องส่งผู้สมัครรับการเลือกตั้งตามจำนวนที่กำหนดกึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่จะพึงมีได้ในการเลือกตั้งทั่วไปและในการจัดตั้งพรรค ก็ต้องรวบรวมจำนวนสมาชิกจากทั่วประเทศถึง 5,000 คนนั้น กรณีดังกล่าวจากการสัมภาษณ์ นายมารุต บุณนาค ได้กล่าวว่า³

"พรรคการเมืองที่จัดตั้งขึ้นทุกพรรค สามารถรวบรวมเอาสมาชิกเข้ามาได้ครบตามจำนวนและภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดได้ พรรคการเมืองใหม่บางพรรคก็สามารถจัดตั้งได้ในระยะเวลาอันรวดเร็วภายใน 15 วัน จึงยังคงเป็นที่น่าสงสัยอยู่เองว่า การรวบรวมสมาชิกได้ลักษณะนี้เป็นความจริงแค่ไหน เพราะหลังจากที่พรรคจัดตั้งขึ้นแล้ว พรรคการเมืองส่วนใหญ่ ยังคงไม่มีการดำเนินการจัดตั้งสาขาพรรคเพื่อรองรับจำนวนสมาชิกดังกล่าวเลย ทั้งการตรวจสอบของเจ้าหน้าที่จากกระทรวงมหาดไทยที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ ก็ได้กระทำกันอย่างจริงจังเท่าใดนัก

³สัมภาษณ์ นายมารุต บุณนาค, อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พรรคประชาธิปัตย์ วันที่ 9 สิงหาคม 2538

แต่ก็เห็นด้วยกับการที่กฎหมายพรรคการเมืองพยายามสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับพรรคการเมือง ด้วยสร้างฐานแห่งมวลชนจำนวนมาก แต่เกรงว่าจะเป็นการเร่งรัดพรรคการเมืองให้เติบโตเร็วเกินไป ควรจะกำหนดจำนวนไว้แค่ 1,000 คน ในระยะก่อตั้งนี้ก่อนก็พอ แล้วให้พรรคค่อยขยายฐานสมาชิกขึ้นไปเอง ซึ่งควรจะ ต้องใช้ระยะเวลามากกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้(ภายใน 1ปี)"

นอกจากนี้การที่เร่งรัดให้พรรคการเมืองที่จัดตั้งขึ้น ต้องเป็นพรรคที่มีขนาดใหญ่เลย นั้น ทำให้เห็นว่า ผู้เริ่มจัดตั้งคงจะต้องมีเงินจำนวนมาก ที่ใช้ในการจัดตั้งตามเงื่อนไขที่ ถูกกำหนดไว้ ซึ่งในส่วนนี้ นายเกษม ศิริสัมพันธ์⁴ ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

"เท่าที่ทราบมาจากบุคคลใกล้ชิด พบว่าการจัดตั้งพรรคการเมืองตามเงื่อนไขที่ได้ กำหนดไว้ในกฎหมายพรรคการเมืองนั้น ผู้เริ่มจัดตั้งจะต้องใช้เงินจำนวนไม่ต่ำกว่า 4-5 ล้านบาท จึงจะจัดตั้งได้ ดังนั้นพรรคที่จัดตั้งขึ้น คงต้องเป็นพรรคนายทุนหรือ มีนายทุนหนุนหลังอยู่และก็จะ เป็นพรรคส่วนบุคคล กลุ่มบุคคลที่มีแค่อุดมการณ์ร่วมกัน จริงๆแต่ขาดเงินสนับสนุนก็คงไม่มีโอกาส จึงเป็นการใช้กฎหมายบังคับบริทรอนสิทธิ เสรีภาพของการรวมตัวกันส่วนบุคคลมากเกินไป จริงๆแล้วพรรคการเมืองควรจะ เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของบุคคลตามธรรมชาติและเติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไป กฎหมายพรรคการเมือง ควรจะมีไว้สำหรับส่งเสริมหรือสนับสนุน กิจการ เท่านั้น ไม่ใช่มุ่งบังคับกันอย่างที่เป็นอย่างนี้ เป็นการทำลายระบบพรรคและไม่เปิดโอกาสให้กับ คนส่วนใหญ่ จึงเป็นการฆ่าพรรคเล็กๆที่พยายามจะเติบโตโดยตามธรรมชาติ"

จากการสัมภาษณ์คุณอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ถึงผลการใช้บังคับพรรคการเมืองในส่วนนี้ โดยได้กล่าวว่า⁵

⁴สัมภาษณ์ นายเกษม ศิริสัมพันธ์, อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พรรคกิจสังคม เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2538.

⁵สัมภาษณ์ นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พรรคประชาธิปัตย์ เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2538.

"เห็นด้วยกับแนวทางตามที่กฎหมายกำหนดไว้ แต่ในความเป็นจริงแล้ว การกำหนดในเรื่องจำนวนสมาชิกในการจัดตั้งเพื่อให้ครบจำนวนและการให้พรรคต้องส่งผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามจำนวนที่กฎหมายกำหนดไว้นั้น ทั้งสมาชิกและผู้สมัครนั้น พรรคการเมืองต่างๆสามารถจัดหาเพียงเพื่อให้ครบจำนวนได้ แนวทางตามที่กฎหมายกำหนดไว้ไม่สามารถกระทำได้อีกเนื่องจาก พรรคส่วนใหญ่ยังเน้นที่ตัวบุคคลผู้สมัครแนวทางตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ประสบผลสำเร็จได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น การที่จะส่งเสริมพรรคการเมืองให้เติบโตขึ้น ต้องส่งเสริมอย่างเป็นระบบค่อยๆเป็นไป โดยต้องดูจากวิวัฒนาการของพรรคการเมืองเองด้วย พระราชบัญญัติพรรคการเมืองจึงควรเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนมากกว่าบังคับให้พรรคการเมืองต้องเติบโต แต่ยังมี ความจำเป็นที่ต้องใช้กฎหมายกำหนดเงื่อนไขการเกิดพรรค มิฉะนั้นพรรคการเมืองจะเกิดขึ้นง่ายเหมือนในอดีต"

นั้นหมายความว่า การที่จะจัดตั้งพรรคการเมืองได้ ในความเป็นจริงโดยผลแห่งกฎหมายตามแนวทางที่กำหนดไว้นั้น การจัดตั้งพรรคการเมืองยังเป็นอุปสรรคอยู่สำหรับผู้ที่ มีเงินน้อย และการบังคับให้ต้องรวบรวมสมาชิกภายในระยะเวลาจำกัดใน 1 ปีตามกฎหมายนั้น เป็นการบังคับให้พรรคต้องหาวิธีหลักเลี้ยว การหาตัวบุคคลที่มีแต่เพียงชื่อหรือลายเซ็นต์เท่านั้น กลายเป็นเพียงฐานมวลชนแต่ชื่อ ดังนั้นแนวทางตามที่กฎหมายกำหนดไว้จึงไม่ประสบผลสำเร็จเท่าใดนัก

เกี่ยวกับการดำเนินกิจการของพรรคการเมืองนั้น การที่กฎหมายกำหนดให้พรรคจะต้องมีโครงสร้างเป็นรูปองค์การ มีการจัดองค์กรดำเนินกิจการภายในพรรครูปคณะกรรมการนั้น เป็นข้อกำหนดที่ต้องการให้พรรคต้องดำเนินการ เพื่อรองรับการจัดตั้งพรรคขนาดใหญ่ตาม ที่กฎหมายกำหนดไว้ข้างต้นนี้ แต่ผลที่เกิดขึ้น นายสุทิน นพเกตุ ได้ให้สัมภาษณ์ในเรื่องนี้ว่า^๑

"เป็นความจำเป็นที่การจัดตั้งพรรคการเมืองต้องมีกฎหมายกำหนด เพราะพรรคการเมือง

^๑สัมภาษณ์ สุทิน นพเกตุ, สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พรรคพลังธรรม เมื่อวันที่

เมืองไทยนั้นจะรวมตัวกันเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติคงจะไม่สามารถพัฒนาความเป็นสถาบันที่เข้มแข็งได้ เนื่องจากพรรคจะต้องมีการจัดระบบการบริหารองค์การด้วย ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญ กฎหมายจึงต้องมีการกำหนดรูปแบบในส่วนนี้ให้ชัดเจน และต้องมีการสนับสนุนเงินช่วยเหลือเหล่านี้ด้วย จะทำให้พรรคการเมืองมีเอกภาพในการดำเนินกิจกรรม และถ้ามีอุดมการณ์อย่างแท้จริง ก็จะไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้อง"

ส่วนนายโสภณ เพชรสว่าง ได้กล่าวเสริมในส่วนนี้ว่า⁷

"การบริหารองค์การพรรคการเมืองนั้น พรรคการเมืองควรจะได้รับ การสนับสนุนมากพอ เพราะพรรคจะได้ไม่บริหารเฉพาะองค์การส่วนกลางที่เป็นศูนย์กลางในทีเดียวที่หนึ่งเท่านั้น จะได้ใช้บริหารสาขาพรรคด้วย พรรคจะได้ตั้งสาขาพรรคได้มาก และทั่วถึง เป็นกลไกที่มีกิจกรรมทางการเมืองอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา การดำเนินกิจกรรมตามโครงสร้างของพรรคที่กฎหมายกำหนดแนวทางไว้ จะได้กระทำอย่างเป็นรูปธรรม มิใช่รวมศูนย์กลางอย่างที่เป็นอยู่ เพราะในความเป็นจริงแล้ว พรรคที่ไม่มีสาขาส่วนใหญ่ในปัจจุบัน ก็จะไม่มีความตามภาคตามส่วนท้องถิ่นต่างๆ ก็จะไม่มีความมาอยู่ในส่วนกลางที่จะได้รับการคัดเลือกอย่างแท้จริงด้วย ดังนั้น พรรคการเมืองที่มีอยู่ในปัจจุบัน บางที่เป็นพรรคใหญ่ ก็ไม่มีการจัดตั้งสาขาพรรคเลย แนวทางตามที่วางไว้จึงไม่สำเร็จเท่าที่ควร

แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าหากพรรคการเมืองจัดตั้งขึ้นจากอุดมการณ์ที่แท้จริงก็น่าจะกระทำได้ หากแต่ว่าในระยะยาวพรรคก็จะต้องได้รับการสนับสนุนด้านการเงินด้วย ดังนั้นแนวทางตามที่กำหนดไว้ให้พรรคตั้งสาขาพรรคได้อย่างอิสระนั้น จึงไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร"

ในส่วนผลของการบังคับควบคุมบทบาทและพฤติกรรมของนักการเมือง โดยเฉพาะที่

⁷สัมภาษณ์ โสภณ เพชรสว่าง, สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พรรคชาติพัฒนา เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2538.

เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้น จากการสัมภาษณ์ นายมารุต บุณนาค ได้กล่าวว่า^๕

"แม้ว่าพระราชบัญญัติพรรคการเมือง จะกำหนดแนวทางให้การลงมติขั้บสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรออกจากพรรค เกิดจากการใช้ความเห็นร่วมกันของคณะกรรมการบริหารพรรคและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแล้ว ในความเป็นจริง พรรคการเมืองส่วนใหญ่ กรรมการบริหารพรรคโดยเฉพาะกรรมการโดยตำแหน่งยังคงมีอิทธิพลและมีบารมีในการโน้มน้าวผลของมติพรรค แม้การพิจารณาความผิดของสมาชิกจะมีครรลองและกระบวนการที่ชัดเจนก็ตาม การใช้อำนาจในส่วนนี้ของผู้นำภายในพรรคจึงยังคงมีอยู่ และมีผลต่อการกำหนดผลของมติพรรคเป็นอย่างมาก ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าบางที่เป็นเพียงเรื่องเล็กน้อยเท่านั้นเพียงแต่หัวหน้าพรรคหรือผู้นำภายในพรรคไม่พอใจก็อาจส่งผลกระทบต่อมติพรรคได้ ยิ่งพรรคการเมืองที่มีได้มีการจัดตั้งสาขาพรรค ไม่มีตัวแทนที่เป็นกรรมการบริหารจากภาคด้วยแล้ว ยิ่งเห็นได้อย่างชัดเจน"

นอกจากนี้ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ ยังได้แสดงความเห็นเสริมในส่วนนี้ด้วยว่า^๖

"กฎหมายพรรคการเมืองฉบับนี้ ต้องการเพียงให้พรรคการเมืองมีความเป็นสถาบัน จึงทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องถูกผูกพันต่อมติพรรค ทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนบางครั้งต้องอยู่ภายใต้มติพรรคทั้งหมดโดยเฉพาะข้อบังคับพรรค ที่มีพรรคการเมืองบางพรรคมีข้อบังคับพรรคค่อนข้างแปลก ที่ให้บุคคลภายนอกเป็นกรรมการบริหาร ส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ควรจะได้เป็น กลับได้เพียงบางตำแหน่งเท่านั้น แต่เวลามีมติพรรคสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคกลับต้องทำตามมติพรรค จึงเห็นได้ว่าพรรคการเมืองเองก็ไม่ได้ใช้หลักการในกฎหมายพรรคการเมือง ที่จะใช้พัฒนาความเป็นสถาบันให้กับตัวเอง เจตนารมณ์ของกฎหมายจึงใช้ไม่ได้ผลเท่าใดนัก

^๕ สัมภาษณ์ มารุต บุณนาค, อ่างแล้ว.

^๖ สัมภาษณ์ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, รองศาสตราจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2538.

อย่างไรก็ตาม การใช้อำนาจของพรรคการเมือง ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ข้างต้นนี้ เกิดขึ้นน้อยมาก มีเพียงบางพรรคเท่านั้นในการใช้มติพรรคดังกล่าว เพราะพรรคการเมืองส่วนใหญ่ มักจะไม่กระทบกันด้วยเกรงว่าจะทำให้พรรคของตนมีขนาดของจำนวนสมาชิกโดยเฉพาะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเล็กลง อย่างกรณีของพรรคพลังธรรม หากมีการซื้อขาดแย่งก็จะมี การพูดคุยใช้เหตุผลโน้มน้าวกันมากกว่า แต่เมื่อจำเป็นจริงๆก็ต้องฟังเสียงส่วนใหญ่ แต่หัวหน้าพรรค ไม่เคยใช้อำนาจส่วนตัว¹⁰

จากคำสัมภาษณ์ในส่วนนี้ จึงพิจารณาได้ว่า แนวทางตามที่พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2524 กำหนดไว้ในการใช้บังคับควบคุมวินัยสมาชิกนั้น มิได้มีการกระทำกันอย่างจริงจังแต่อย่างใด และการใช้อำนาจของพรรคเป็นบางครั้ง ส่วนนี้กลับกลายเป็นการใช้อิทธิพลและบารมีของผู้นำบางคนในพรรคมากกว่า หรือการใช้มติพรรค ก็กลับกลายเป็นเรื่องของกลุ่มที่ผู้นำเลือกเข้ามามีส่วนร่วม แทนที่จะเป็นตัวแทนคนในพรรค เหล่านี้เป็นต้น แต่โดยสรุปแล้ว แนวทางตามกฎหมายฉบับนี้กำหนดใช้ไม่ได้ผลเท่าใดนัก จึงไม่เอื้ออำนวยที่จะพัฒนาให้พรรคการเมืองมีความเป็นสถาบันที่สูงขึ้น มากกว่าอดีตแต่อย่างใด เนื่องจากพรรคการเมือง ยังคงขาดความมีเอกภาพอยู่ในตัวเอง

จากการพิจารณาผลการใช้บังคับแนวทางในการสร้างความเป็นสถาบัน ตามที่พระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับนี้กำหนดไว้ ดังที่ได้วิจัยค้นคว้ามาแล้วในส่วนต้น และจากการสัมภาษณ์ถึงผลที่เกิดขึ้นจากนักการเมืองมาแล้วในส่วนนี้ จึงสามารถสรุปได้ว่า สาเหตุที่ทำให้แนวทางตามกฎหมายไม่ประสบผลสำเร็จเท่าใดนัก ก็เนื่องมาจากปัจจัยหลักอยู่ 2 ประการคือ

1. เรื่องการสนับสนุนเงินอุดหนุนพรรคโดยรัฐ
2. เรื่องการกำหนดมาตรการควบคุมวินัยสมาชิกพรรค

ซึ่งปัจจัยทั้ง 2 ประการนี้ หากสามารถกำหนดแนวทางในการแก้ไขได้แล้ว เชื่อว่าพรรคการเมืองไทย จะสามารถพัฒนาความเป็นสถาบันให้สูงขึ้นกว่าเดิมได้ ดังต่อไปนี้

¹⁰สัมภาษณ์ สุทิน นพเกตุ, อ่างแล้ว.

ข้อเสนอแนะ

การเสริมสร้างวินัยพรรค

สิ่งที่แต่ละพรรคควรจะทำควบคู่ไปกับการสร้างกติกาอันเป็นที่ยอมรับของสมาชิกพรรคการเมืองก็คือ การสร้างวินัยพรรคขึ้นมาให้มีความเข้มแข็งและเป็นจริงจังมากขึ้นโดยที่พรรคควรมีคณะกรรมการหน่วยกลางขึ้นมาทำหน้าที่ประสานข้อขัดแย้งภายในพรรค ในการพิจารณาควบคุมความประพฤติและการปฏิบัติตัวของสมาชิกพรรคให้อยู่ในระเบียบและข้อบังคับพรรค การลงโทษเสมอเหมือนกันก็เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นภายในพรรค

การคัดเลือกนักการเมืองที่ไม่มีประวัติเสื่อมเสียและมีคุณภาพ

พรรคการเมืองเอง ควรจะกำหนดคุณสมบัติบุคคลที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกพรรคให้ชัดเจน โดยเฉพาะการตรวจสอบด้านความประพฤติอย่างจริงจัง เช่น ต้องไม่เคยเป็นผู้มีประวัติที่มัวหมองในด้านการพนัน , ยาเสพติด หรือการทุจริตคอร์รัปชันมาก่อน นอกจากนี้ยังจะต้องคอยตรวจสอบ, สอดส่องดูแลสมาชิกของตน ในขณะที่เข้ามาเป็นสมาชิกแล้วด้วย มีการฝึกให้เป็นผู้มีขีดความสามารถ มีประสบการณ์ทางการเมืองที่สูงขึ้น ด้วยการส่งเข้าเป็นตัวแทนพรรคสมัครรับเลือกตั้งในระดับต่างๆ ตามลำดับการปกครอง ดำเนินกิจกรรมตั้งแต่ระดับท้องถิ่น จนถึงระดับประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่พรรคการเมืองยังไม่ได้กระทำกัน

กำหนดมาตรการลงโทษนักการเมือง

พรรคการเมือง อาจกำหนดมาตรการลงโทษนักการเมือง ด้วยการใช้ความคิดเห็นจากประชาชนเอง โดยกระบวนการออกเสียงให้ปลดออกจากตำแหน่ง เช่น ในสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่นและในยุโรป ที่ใช้กันมาก โดยถือหลักการที่ว่า "ใครเป็นผู้มีอำนาจแต่งตั้ง ก็ให้มีอำนาจปลดออกด้วย" โดยให้ประชาชนลงชื่อร้องเรียน จนได้จำนวนตามที่กำหนดไว้ เช่น 25% ของผู้มีสิทธิออกเสียง แล้วก็ให้ลงประชามติออกเสียงอีกครั้งหนึ่ง ถ้าประชาชนเห็นว่าไม่เหมาะสมก็จะให้อยู่ในตำแหน่งต่อไป (เช่นการปลดผู้พิพากษาศาลในญี่ปุ่น)

การสนับสนุนเงินอุดหนุนพรรคการเมือง

รัฐควรพิจารณาจัดสรรเงินงบประมาณของแผ่นดินสนับสนุน ให้เป็นเงินอุดหนุนแก่พรรคการเมือง ในการจัดทำกิจกรรมหรือดำเนินการทางการเมืองต่างๆ โดยการกำหนดเป็นกฎหมายเพื่อให้ชัดเจน เพื่อให้พรรคการเมือง สามารถดำเนินการทางการเมืองได้อย่างเต็มที่และเป็นไปอย่างต่อเนื่อง เป็นเงินอุดหนุนที่สนับสนุนจากรัฐโดยตรงไม่ใช่เรียกเก็บจากประชาชน เพราะเงินอุดหนุนพรรคการเมืองเป็นเรื่องระดับมหภาค รัฐจึงควรเป็นผู้ดำเนินการเอง และการที่ประชาชนจะให้เงินอุดหนุนพรรคการเมือง หรือไม่เพียงใดนั้น คงเป็นเรื่องของความศรัทธาหรือความมีอุดมการณ์ต่อพรรคการเมืองเองด้วย

โดยหลักการแล้ว พรรคการเมืองเป็นสถาบันของปวงชน เกิดจากการรวมตัวกันของประชาชน ดำเนินกิจกรรมทางการเมืองอันเป็นเรื่องของส่วนรวม จึงต้องถือว่าเป็นสถาบันของสาธารณชน ที่รัฐควรจะต้องรับผิดชอบด้วย เพราะแม้กระทั่งสถาบันราชการ ซึ่งก็เป็นสถาบันที่ต่างก็ให้บริการแก่ประชาชน รัฐยังต้องให้เงินงบประมาณอุดหนุนมาโดยตลอด จึงยังคงเป็นสถาบันที่เข้มแข็งควบคู่กับสังคมไทยมาช้านาน พรรคการเมืองจึงถือเป็นสถาบันของชาติเช่นเดียวกับสถาบันราชการ รัฐจึงต้องเข้ามาจัดสรรดำเนินการในเรื่องนี้ด้วย

รูปแบบของการที่รัฐจะให้เงินอุดหนุนพรรคการเมืองนั้น เช่น รัฐออกเงินสนับสนุนพรรคการเมืองโดยตรง โดยการให้เงินใน 2 ลักษณะ ได้แก่

1. ให้เงินในลักษณะจ่ายเป็นงบประมาณ ให้พรรคการเมืองเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในรอบปี โดยรัฐอาจมีการกำหนดการจ่ายเป็นงวดๆ ตามแผนงานของพรรค และมีการติดตามผลการใช้จ่าย ตลอดจนประเมินผลงานของพรรคตามช่วงเวลาต่างๆที่กำหนดให้ชัดเจน เป็นต้น
2. ให้เงินพรรคการเมืองเป็นการสนับสนุน ภายหลังเสร็จสิ้นภารกิจกาเลือกตั้ง โดยให้เงินตามคะแนนเสียงที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งได้รับจากผู้มาใช้สิทธิโดยไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 เช่น ในประเทศเยอรมันที่ให้เสียงละ 5 มาร์ค ไม่ว่าผู้สมัครนั้นจะได้รับเลือกตั้งหรือไม่ ดังนั้นพรรคจึงสามารถขอเบิกย้อนหลัง ได้เงินมากพอใช้จ่ายในการหาเสียงได้ นอกจากนี้พรรคอาจسیمเงินทรองจ่ายได้อีก 50% ของเงินที่ตนได้จากการเลือกตั้งครั้งที่แล้ว สำหรับพรรคที่ได้คะแนนเสียงเกิน 5% ในการเลือกตั้งคราวที่ผ่านมาเพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้งครั้งต่อไป หลังจากการเลือกตั้งครั้งใหม่แล้ว ก็จะมาชำระบัญชีหักกลบลบหนี้กัน เป็นต้น

นอกจากรัฐจะสนับสนุนเงินอุดหนุนพรรคเองแล้ว รัฐยังสามารถส่งเสริมระบบการเงินของพรรคการเมืองให้เกิดความโปร่งใส ทำให้ประชาชนเกิดความศรัทธา เป็นที่น่าสนใจ และเห็นความสำคัญในกิจการของพรรคการเมือง เช่น โดยการกำหนดให้ประชาชนบริจาคเงินแก่พรรคการเมืองในวงเงินจำกัด เพื่อมิให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลใช้อิทธิพลต่อพรรคไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม การบริจาคเงินที่จำนวนไม่สูงมากนัก จะทำให้อำนาจการต่อรองของคนที่บริจาคมีน้อย เช่น ในสหรัฐอเมริกามีกฎหมายเลือกตั้ง กำหนดให้บุคคลทั่วไปสามารถบริจาคเงินแก่ผู้สมัครรับเลือกตั้งได้คนละไม่เกิน 1,000 ดอลลาร์ หรือถ้าจะเป็นคณะบุคคลบริจาค (คณะกรรมการกิจการทางการเมือง) ก็จะสามารถบริจาคได้สูงถึง 5,000 ดอลลาร์ เป็นต้น ซึ่งบริจาคน้อยได้มากไม่ได้และหากจะบริจาคมากกว่านี้ ก็ต้องมีเงื่อนไขอีกมากมาย ซึ่งของไทยเรายังไม่มีกฎหมายเอื้ออำนวยความโปร่งใสในส่วนนี้ จึงทำให้ผู้มีอิทธิพลทั้งหลายเข้ามาครอบครองกิจการภายในพรรคการเมืองและทำให้พรรคการเมืองไทย ไม่อาจที่จะพัฒนาให้เป็นสถาบันของประชาชนอย่างแท้จริงได้